

*'Schrap Heilust toch'. Kerkrads wethouder Jo Bok over vergrijzing en wijksamenhang.
Ellen Langenkamp, Kerkrade 2014*

Algemeen

'Ik was erbij hè, bij dat eerste gesprek met Jack Vinders en Marcia Luyten. Jack zei toen: als je dingen over Heilust wil weten moet je eigenlijk bij *mister Heilust* zijn – mij'. Jack's moeder Tineke heeft nog gewerkt in *Zum Blauen Bock*, het café van de familie Bok. Tineke werkte er zo'n twee dagen per week. Bok is in Spekholzerheide geboren en daarna verhuisd naar Heilust. Hij woont er nu zo'n vijfenvijftig jaar. Hij komt uit een mijnwerkersfamilie, die daarnaast het café en een frituur uitbaatte. Over de mijnen kan hij kort zijn: 'de familie was mijnwerker, alleen wij mochten er absoluut niet in'. Afgeraden?, vraag ik. Dat vindt hij zwaar eufemistische gesteld.

Is er een Heilust door de jaren heen meer criminaliteit ontstaan?

'Zonder meer'. Al ziet Bok het ook als een opkomend fenomeen dat niet alleen kenmerkend is voor Heilust. In de zestiger jaren was er helemaal geen sprake van criminaliteit. 'Ja goed, je had er een paar, ik kan ze zelfs bij naam noemen, dat wist je. Dat wist ook iedereen, maar daar bleef het bij'.

Hoe denkt u dat het komt, die toename?

'De maatschappij is zo anders geworden. Ieder voor zich. Hoe komt dat? Makkelijk geld verdienen. Dat is voor criminelen altijd leuk'.

Maar waarom juist in Heilust?

'Ja, in de anonimiteit duiken he'. Hij noemt het een direct gevolg van de ontgroening en afbraak van wijken dat in de jaren tachtig begon. 'Waarom juist in Heilust? Ik denk dat de grote concentratie huurwoningen heeft ermee te maken. Mensen kunnen daar toch in de anonimiteit wegduiken. Ik denk dat dat een groot deel verklaart'. Ook de reconversie speelt mee. Het besluit tot een sterke concentratie van sociale huurwoningen op specifieke plekken, en het gaandeweg loslaten van wat hij noemt 'een soort paternalistische norm van woningtoewijzingen'. Daarin spreekt hij uit ervaring. Hij zag het met eigen ogen gebeuren, als voormalig directeur van een woningbouwcorporatie in Chèvremont. Paternalisme werd ouderwets, dat kon niet meer. 'En dan krijg je systemen met bonnen insturen. En dan kunnen ze overal vandaan komen'.

Bonnen insturen om aan een huis te komen?

'Ja, om een woning te krijgen. Dat moest allemaal open en transparant gebeuren. Ik ben er in principe ook wel voor maar, daarmee kan die anonieme instroom wel makkelijker ontstaan. Maar goed, dat is ook een probleem met dit soort verhalen. Je gaat gauw generaliseren, en dat wil ik niet. Zo erg is het nou ook weer niet volgens Bok. 'Anders was ik allang uit Kerkrade weg. Ik ervaar het ook niet zwaarmoedig, maar de statistieken zijn heel evident. Dat vind ik wel een moeilijke'.

Denkt u dat de sluiting van de mijnen met deze trend samenhangt?

'Niet direct denk ik. Vooruit, de werkloosheid is enorm toegenomen toen. Er zijn veel mensen in de WAO terechtgekomen'. Maar het probleem is volgens Bok ook van een andere aard. 'Ik denk dat de steeds individualistischer wordende maatschappij de hoofdfactor is'. In de tijd van de mijnen was iedereen op elkaar aangewezen. Mijnwerker was je niet alleen. Met zoveel mogelijke gevaren en ongelukken om je heen moest je voor elkaar instaan. Die hechte band kenmerkte de Zuid-Limburgse samenleving van de vorige eeuw. 'En dan had je natuurlijk de binding vanuit de kerk. Overal was een vereniging voor'. Op die manier werd alles in de gaten gehouden. Maar na de sluiting begon dat al

gauw af te brokkelen, en in de laatste tien jaar heeft het vervagen van het verenigingsleven heel nadrukkelijk doorgezet. 'Men wil zich niet meer binden aan een vereniging, en daarmee verkleint de cohesie in een wijk'. Mensen kennen elkaar niet meer. Vervolgens vertrekken veel mensen uit de regio en komen daar onbekenden voor terug die niet in de gemeenschap participeren. Om nou te zeggen dat dat door de mijnsluitingen komt: 'niet volledig, maar het is wel een factor'.

Het speelt mee, maar het is geen hoofdfactor?

'Dat denk ik niet. Het is de verandering in de maatschappij en van mensen zelf. Maar ik wil er niet meer negatief over zijn, dat heeft geen zin'. Bok denkt dat het verdwijnen van het geloof en vooral het verdwijnen van de kerk van invloed zijn op de grote veranderingen in Limburg en Heilust. Ook vind hij dat mensen tegenwoordig minder waarden hebben dan voorheen, en dat bindt mensen minder. 'daardoor gaan het ook fout met sommige jongelui, die krijgen wel voeding maar geen opvoeding. En hoe komt dat? Ik denk – maar dat is een hele persoonlijke interpretatie – dat nu teveel door ouders word gedacht: kinderen moeten het beter krijgen dan wij het hadden, en de generatie na de mijne heeft dat nog veel meer gehad'. Dus kinderen moeten zich kunnen ontplooiën. Daarbij worden nog weinig grenzen gelegd. 'Wij zelf hebben dat wel gehad en ik heb het ook duidelijk mijn kinderen grenzen aangegeven. Maar op een bepaald ogenblik - het moest kunnen, alles moest kunnen. En dan is het hek van de dam'. Neem de kerk. Daar gaan mensen zich doelbewust afzetten tegen de waarden; 'is dat wel zo?'. En dát is ik denk nog een grotere factor. En dan de politiek. We hebben er helaas een puinhoop van gemaakt'.

Hoe komt het, denkt u, dat Limburg zoveel PVV-stemmers telt?

'Dat heeft met de onmacht van het systeem te maken. We hebben dit jaar weer 1, 2 procentjes meer. Er is maar zo'n vijftig procent komen stemmen. Onverschilligheid. Blijkbaar doen we dat toch niet goed... De Rijksoverheid natuurlijk. Een van de oorzaken is, laat ik zo zeggen, we hebben investeringsgeld met de kruiwagen naar buiten gekiept omdat we vonden dat we beter moesten krijgen. En nu zit je op de blaren, en dat wil niemand. Teruggang is... We hebben alleen maar vooruitgang geboekt, en nu moet je op de rem gaan trappen'. Met als gevolg dat achteruitgang inzet. 'Veertien procent van Kerkrade is werkloos, en dan komt er nog een hele stoet WSW'ers bij, bijstandtrekkers, en die mensen die hebben bijna niets te makken. Dan ontwrachten sommige dingen'. Dat versterkt de hang naar iemand met veel beloftes en grote woorden, zoals Geert Wilders. Daar wil Bok het bij laten.

Bent u zelf weleens in aanraking gekomen met criminaliteit?

'Ik ga er altijd met ze over praten. Maar er is inderdaad een paar keer gestolen bij mij in het gemeenschapshuis. Schade vierduizend euro. Ik heb camerabeelden afgeleverd, ze staan met de petoet vol op camerabeeld, maar ik heb er nooit meer wat van gehoord'. Daar is nooit wat mee gedaan. Verder gelukkig niet of nauwelijks. Hij klopt het af op de tafel. 'Nee. Thuis is nooit ingebroken'.

Wat zijn door de tijd gezien de meest in het oog springende veranderingen in Heilust?

'Het grootste verschil: er is nauwelijks binding meer. En dat komt doordat de bevolking heel anders is. Vroeger bleven gezinnen hier nog wonen. Nu trekken ze weg. Het gebeurt nog wel, dat jongelui van Heilust mettertijd weer terug willen komen, maar lang niet allemaal. Hele straten, bijvoorbeeld de Gladiolenstraat, worden volledig afgebroken. Op een bepaald moment waren alleen de goedkoopste woningen over. Die hadden een waarde van 200 tot 275 euro als je er niets aan liet

aanpassen. Het waren goedkope woningen waar gezinnen met alleenstaande ouders op afkwamen, meestal moeders. Mannen laten hun vrouwen nog wel eens achter'. Als je vervolgens een wijk vol zet met alleenstaande moeders met kinderen, wordt een wijk er niet hechter op. 'De cohesie valt weg'. In dit soort wijken is het volgens Bok overleven en kijken: hoe kom ik zo snel mogelijk hier weg. Naar een wijk waar niet alleen één doelgroep woont.

Daar komt bij dat er in Heilust al 500 woningen zijn gesloopt. 'Er blijft bijna niks meer over. Ik ben langzamerzeker voorstander van buurtclusters, in plaats van volledig op zichzelf staande wijken met hun eigen parochie. Die tijd is gewoon voorbij'. Vroeger bezat Kerkrade-West vijf parochies. 'Dat was de structuur. Heilust was ooit de grootste parochie met meer dan 4,5000 inwoners. We zullen daar nu anders mee moeten omgaan. Laat bijvoorbeeld Kaalheide en Spekholzerheide in elkaar opgaan, en hef Heilust op. Je krijgt straks in de kerk van Heilust een multifunctionele accommodatie. Intussen geldt zoets niet meer voor Heilust alleen, maar voor heel Kerkrade. Wijkstructuren worden anders. We zullen naar nieuwe verbindingen moeten. De overheid heeft bedacht dat we weer moeten gaan participeren. Het mooiste voorbeeld: ik ben een aantal jaren voorzitter geweest van het Groen Kruis en toen liepen een hoop wijkverpleegkundigen rond. Dat werkte perfect. Toen moest gecentraliseerd worden. En op Limburgse schaal alleen al ging dat niet goed.

Plaatselijke besturen hoefden niet weg. Fusie met de gezinszorg. Zo ontstonden molochten; grote, onoverzichtelijke instituten met daaraan verbonden salarisschalen van zorgmanagers. 'En nu ontdekt men weer: ja verdorie, we moeten de wijkverpleegkundigen weer terughalen, we moeten weer voor elkaar gaan zorgen. Dat was toen allemaal geregeld. Nu wil men weer dat men meer voor elkaar gaat zorgen, maar we hebben intussen alles gericht op het individu.'

Heeft dit effect?

'Het wordt heel moeilijk denk ik. Ik hoop dat als politicus nu goed te doen. Daar zullen wij in die decentralisaties ons moeten vinden. Dat is nu noodzakelijk, vooral als je ziet hoe met name sommige ouderen nu aan het vereenzamen zijn. En dat is ook begrijpelijk want velen zijn eenzaam, kinderen wonen niet meer in de buurt, die kunnen zodoende veel minder goed voor hun ouders zorgen. Dan kun je geen mantelzorger worden. Vaak werken allebei de partners, ze hebben het zelf moeilijk om al rond te komen. Maar toch. Als ik sommige initiatieven in het land zie, gebeurt er wel wat'.

Over de wens tot opsplitsen van Heilust

'Nee zo moet je dat niet opvatten. Kijk, er gaat een groot park komen en er staan wel nog maar -'

Er blijft weinig van over?

'Ja, wat is de verbindende factor nog?'

Zou er bij opsplitsing meer hechting ontstaan?

'Nee.'

Is er meer hechting in andere wijken?

'Daar is het hetzelfde'.

‘Ik zeg altijd; ik heb wel wat met geloof, maar het grondpersoneel deugt niet zo geweldig. Daar dragen we ook misschien 90 procent onrecht aan bij, maar de nieuwe generatie die van Rolduc komt? Die zijn zo wereldvreemd, daar heb je dus niks aan. Er zitten nu alleen nog maar buitenlandse studenten op Rolduc.’

Hoe wordt geprobeerd om de werkloosheid in Heilust tegen te gaan?

‘Er wordt geprobeerd om programma’s te maken. Maar in Heilust zitten derde-generatie-inwoners thuis. Dat is een feit. Desondanks is het een ontwikkeling in Nederland die wel goed is, dat we toch met allerlei programma’s proberen mensen weer aan de slag te krijgen’. ‘Ik wil daar inzicht in krijgen, ik ga me daar nu meer in verdiepen, in de sociale achtergrond van mensen. En dan kun je dingen misschien ook beter begrijpen; waarom gebeurt dit zo? En ja, ik woon nog daar in het gedeelte Heiluststraat-Limburgstraat, daar gebeurt vanalles’.

Stappen buurtbewoners op u af?

Ja, hij hoort dan weleens klachten, maar er zijn weinig klachten die hij zelf niet ook op straat in het wijkbeeld ziet. Het heeft ook met zijn opvatting over politiek te maken. ‘Ik ben bang dat je gauw tot cliëntelisme overgaat en dat is het ergste wat kan gebeuren. Ligt er een stoeptegels los? Hup, even mij benaderen en dan ga ik dat met de gemeente regelen. Dat kan niet. Mensen moeten zelfstandig leven in deze samenleving, ook als Bok er niet rondloopt. Die moeten het klantcontactcentrum bellen. Men moet zelf problemen oplossen. Niet dat afschuiven, je moet gewoon actief met je gemeente bezig zijn’.

En gebeurt dat goed genoeg, dat actief genoeg bezig zijn met de gemeente?

‘Nee. Maar dat is in het verenigingsleven hetzelfde. Men is daar consument geworden. De burger is consument; we betalen belasting dus ze regelen het, in plaats van als participant mee te draaien. Dat is het probleem’.

En meer dan tien jaar geleden, bloeide het verenigingsleven toen nog wel?

‘Toen werd het al steeds minder. Dat is toch een slijtageproces. Je zag het wel aankomen. De vergrijzing sloeg enorm toe. En ja, als je kijkt naar fusieverenigingen: voetbalverenigingen bijvoorbeeld, die hebben een behoorlijke aantrekkingskracht. Als je naar de voetbalclub van Kerkrade-West kijkt, die draait als een tierelier, die hebben een goed programma’. Maar vroeger had Heilust een eigen club, die nu is opgegaan in Kerkrade-West. Ik ben tien jaar voorzitter geweest van de volleybalvereniging – daar is altijd een actief wervingsbeleid gevoerd, en dan kun je toch nog doelstellingen bereiken. Maar er is één volleybalvereniging in Kerkrade. Tja. Dan gaat dat. Maar andere clubs; basketbal, handbal - dat is een niche geworden, dat is niks meer. Dat was vroeger veel groter. Maar het is ook heel simpel te verklaren. We zijn van 54000 naar inmiddels 47000 inwoners gegaan. Dus dan moet je voorstellen, dat zijn er 7.000 weg – hup.’

‘En we hadden een jongensschool een meisjesschool, we hadden winkels en kerken...’

En wat is daarvan allemaal weggegaan?

‘Alles’. Winkels zijn weg, dat is overal het geval in kleinere wijken. ‘Hier en daar overleeft een kleine kwaliteitsman nog wel. Maar het is de vraag of de volgende generatie dat nog wil. De overlevende ondernemer is een echte uitzondering hier’.

Merkt u ook dat mensen terugkomen naar Heilust?

‘Ik heb wel gehoord dat kinderen en sommige buurtbewoners toch terug willen ja’.

En mensen die hier niet vandaan komen, die hiernaartoe trekken?

‘Helaas wordt de naam Heilust toch nog teveel geassocieerd met negativiteit. Ik zeg nogmaals: het ligt eraan hoe je erin staat. Men begrijpt niet dat ik hier nog altijd woon. Maar echt terugkomen, nee is ook niet echt het geval over het algemeen. Als ouderen terugkomen, dan denk ik dat ze wel ergens anders gaan wonen’. Er komen ouderen in de buurt wonen, die uit de gesloopte panden moesten trekken en andere bejaardentehuizen hebben betrokken. ‘Maar echt terugkomen? Ja de eensgezinswoningen waar kinderen dan weer met hun kinderen naartoe kunnen’.

Plannen in Heilust: wat wordt er nog gebouwd en gesloopt?

‘Gebouwd wordt bijna niks meer.’ Er wordt verder niet veel meer gesloopt, dat is al gebeurd. ‘Ik vind dat een foute vorm van herstructurering. Ik heb dat vroeger ook gezegd, dat je niet een hele, halve wijk moet ausradieren, moet verdunnen. Maar dat is mijn opvatting over herstructurering’.

Hoe zou u dat liever zien dan?

‘Blokken ertussenuit halen en het geheel minder dicht maken, dat noem ik herstructureren. Ik heb er in mijn tijd ook wel 450 huizen op de Pieterstraat afgebroken, maar dat waren allemaal vooroorlogse huizen’. ‘De lege plekken worden dat park, er komt een Cruyff-court, en een tuin waar mensen eventueel aan de slag kunnen, in de hoop die cohesie vergroot. Ik ga die projecten nu bezien, vanuit een hele andere blik. Als wijkbewoner kwam ik aan die overkant niet of nauwelijks. En nu krijg je beroepshalve ermee te maken’. Het park is MFA – multifunctionele accommodatie, ook bedoeld voor de wijken Kaalheide, Spekholzerheide en Gracht. Alleen Terwinselen houdt zijn eigen vorm aan.

Over herstructurering

‘Ik had sommige dingen wel anders gedaan. Kijk dat groen naar binnen halen is *an sich* wel goed, maar nu hebben we toch wel een heel grote groene plek daar. En in de bestaande plannen heb ik steeds gezegd; dit moet anders. We hebben daar ik weet niet hoeveel geld in woningen van 60m² gedouwd en we zeiden; dat is geen toekomstgericht beleid meer. Bij mij tegenover, die Heilust die daar nog ligt, daar zouden woningen weg moeten om daar meer groen in de wijk te krijgen. Het is prachtig dat we dat park krijgen maar als je dan toch gewoon in die stenen massa blijft zitten, dan vind ik dat wel jammer. Maar dat is mijn opvatting, ik heb dat in Gracht geventileerd maar de meerderheid vond van niet, dan is dat zo. En daarom zeg ik; we moeten er nu wel wat van gaan maken. Kerkrade moet vooruit.’

Over werkgelegenheid

Er bestaan goede initiatieven die jongere mensen vooruit proberen te helpen, zoals cursussen sollicitatie- en CV-brieven schrijven. ‘mensen ervaren: ik kóm niet meer aan de bak. De werkloosheid is zo groot en dan nemen werkgevers liever een flexwerker. Dus voor de ouderen is het moeilijk. Maar soms lukt het wel’. ‘We hebben zelf toch nog redelijk wat werkgelegenheid in de maakindustrie. Er zijn toch nog redelijk wat banen maar mensen trekken natuurlijk ook weg; Sittard-Geleen trekt nogal. En Heerlen.’

Het inwonersverloop zal aanblijven, maar dat zal in de toekomst wat minder hard gaan dan de afgelopen jaren. Doordat mensen weggaan heeft de gemeente een aardige woningvoorraad, goedkoop, en daar komen ook weer mensen op af. ‘Duitsers vertrekken steeds meer. Er woonden

veel Duitsers in Kerkrade die goedkoop wilden wonen. Nu is het in Duitsland goedkoper dus gaan ze terug'.

NSB'ers in Heilust

Jo Bok weet dat er verhoudingsgewijs veel NSB'ers in Kerkrade zaten. Hij weet niet precies hoeveel. Van Heilust specifiek weet hij het niet. Nuancering: sommigen gingen erbij om het gezin eten te kunnen geven. Er woonden destijds allemaal grote gezinnen in Heilust, en die hadden in de oorlog niet veel, eerder tekort.

Leeft het mijnverleden nog onder de mensen die in Heilust wonen?

'Dat hangt af van doelgroepen. Als ik naar de ouderensociëteit kijk die bij mij kaart, daar zaten nog mijnwerkers bij, zeker. Nu wordt er soms met heimwee teruggedacht vanwege de saamhorigheid. Dat hoor ik ook bij de mannen van de schacht Nulland. Die proberen daar een museum te runnen. Omdat je aan elkaar overgeleverd was daar beneden, dat was die saamhorigheid en dat missen mensen wel. Maar we moeten eerlijk zijn, jongeren zegt het mijnverleden niks meer'. Zijn kinderen wisten nog dat in zijn tijd bij hem achterom de Willem-Sophia lag, maar veel meer ook niet. Het mijnbewustzijn, 'dat is uitstervend'.

Vindt u dat daar een bewustzijnsverhoging voor moet komen?

'Ja. Het is jammer'. Bok vindt dat ook het kerkelijk erfgoed behouden moet blijven. 'Van de mijnbouw hebben we niks behouden. Hier de schacht Nulland en in Heerlen hebben we de ON-schacht, verplaatst, dus die staat gewoon op een plek waar helemaal geen schacht was. Maar goed, hij is wel behouden. Maar dat is ook het enige zo ongeveer. En als je ziet in België en in Duitsland, daar is veel meer overeen. Je kunt overigens niet overal een museum van maken, maar als je kijkt naar Oberhausen, naar wat ze daar gedaan hebben met die gebouwe: en dat hebben wij niet gedaan. We moeten vooral niet in nostalgie en weemoed blijven hangen, maar het is wel een wezenlijk deel geweest van de geschiedenis van deze regio. Er is ook veel ellende geweest. Er zijn honderden mensen gestorven, die namen staan allemaal bij de Barbarakapel, daar heb ik de minister nog eens voorzichtig op gewezen.'

Jo Bok is ook bezig met het opnemen van de geleden mijnschade in Kerkrade in een dossier. Hier wordt de gevolgschade van de mijnindustrie geanalyseerd, waarbij nu een miljoen euro is toegezegd voor toekomstig onderzoek. Het tweede benodigde miljoen moet komen van de Provincie Limburg en gemeentes. Het Continium bevat zelf een stuk mijnverleden en het steunt de mensen in de schacht Nulland in een poging het mijnverleden levend te houden.

Nadeel voor Kerkrade: het Continium (dat nog verder uitgebreid wordt) en het Gaiapark in Kerkrade trekken aardig wat bezoekers, maar zodra het bezoek erop zit draaien de mensen om en gaan ze weer naar huis. Er bestaat weinig besef dat er een paarhonderd meter verderop een dorpskern ligt, waar de lokale horeca van kan profiteren. 'Dat zou meer kunnen. Maar ja ik moet ook eerlijk zijn dat als je hier aankomt en naar het centrum vraagt en je staat al in het centrum, goed...'. Bok hoopt vurig de uitbreiding van het Continium de bezoekersstroom verhoogt en meer mensen naar het centrum leidt.